

รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์
ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท*

A Model of Human Behavioral Development According to
Theravāda Buddhist Principles

พระณัฐชช สุวโจ (ชัยรัตน์โชติ), พระมหาสมบัติ คุณะโสโก (ทวีคุณ) และประเสริฐ ชมพรมมา
Phra Natthachok Suwajo (Chaithanatchot), Phramaha Sombat Kunesako (Taweekoon)
and Prasert Chompromma
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: tigersuperhero@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ 2) ศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ 3) พัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 4) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์เชิงพุทธปรัชญา

ผลการวิจัยพบว่า

- แนวคิดการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวคิดทางการศึกษาของ Bloom แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างเป็นระบบ
- หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ ได้แก่ ภาวนา 4 วิภังชวาท 7 สัปปริสธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านปัญญา จิตใจ และพฤติกรรม

3. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้ของ Bloom เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเชื่อมโยงพุทธพิสัยกับภavana 4 จิตพิสัยกับวิวัชชวาท 7 และทักษะพิสัยกับสัปปริสธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3

4. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย คือ รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์เชิงบูรณาการตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า CAP Model ซึ่งประกอบด้วย 3 กระบวนการสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาด้านปัญญา (Cognitive Development) การพัฒนาด้านจิตใจและกระบวนการคิด (Affective Development) และการพัฒนาด้านพฤติกรรมปฏิบัติ (Psychomotor Development) โดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาคนอย่างสมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ และการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การพัฒนา; พฤติกรรมมนุษย์; พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research aimed to: 1) study the concepts and theories related to human behavioral development; 2) examine the principles in Theravāda Buddhism related to human behavioral development; 3) develop a model for human behavioral development based on Theravāda Buddhist principles; and 4) present a model for human behavioral development according to Theravāda Buddhism. This study employed documentary research together with in-depth interviews. Data were collected from the Tipiṭaka, academic documents, and related research studies. The collected data were analyzed using content analysis and synthesized through a Buddhist philosophical approach.

The results of the research revealed that:

1. The concept of human behavioral development based on Bloom's educational theory is divided into three domains: cognitive, affective, and psychomotor. This framework can be systematically applied to the development of human behavior.

2. The Theravāda Buddhist principles related to human behavioral development include Bhāvanā 4, Vibhajjavāda 7, Sappurisadhamma 7, and Ovādapātimokkha 3. These principles aim to develop human beings holistically in terms of wisdom, mental qualities, and behavioral conduct.

3. The development of a human behavioral development model based on Theravāda Buddhism can integrate Bloom's learning theory with Buddhist principles by

linking the cognitive domain with Bhāvanā 4, the affective domain with Vibhajjavāda 7, and the psychomotor domain with Sappurisadhamma 7 and Ovādapātimokkha 3.

4. The new body of knowledge derived from this research is an integrated model of human behavioral development based on Theravāda Buddhist principles called the CAP Model, which consists of three key processes: Cognitive Development, Affective Development, and Psychomotor Development. This model aims to promote balanced human development in terms of wisdom, mental cultivation, and practical conduct in accordance with Buddhist principles.

Keywords: Development; Human Behavior; Theravāda Buddhism

1. บทนำ

ปัญหาพฤติกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบันเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในทางวิชาการ เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับปัจจัยหลายด้าน ทั้งด้านจิตใจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดความท้าทายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ (Bloom, 1956) ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข นักวิชาการด้านพฤติกรรมศาสตร์จึงให้ความสำคัญกับการศึกษากระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของพฤติกรรมและหาแนวทางในการพัฒนามนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม (Skinner, 1974)

ในทางจิตวิทยา แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ได้รับการอธิบายผ่านทฤษฎีที่หลากหลาย เช่น ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ Freud ซึ่งอธิบายว่าพฤติกรรมมนุษย์มีรากฐานมาจากแรงผลักดันภายในจิตใจ และกระบวนการพัฒนาทางจิตตั้งแต่วัยเด็ก (Freud, 1961) ขณะที่แนวคิดพฤติกรรมนิยมของ Pavlov และ Skinner อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์สามารถเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้จากกระบวนการเรียนรู้ผ่านสิ่งเร้าและการเสริมแรง (Pavlov, 1927) นอกจากนี้ แนวคิดทางการศึกษาของ Bloom ได้เสนอกรอบการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในมิติทางการศึกษาและสังคม (Skinner, 1974)

การอธิบายพฤติกรรมมนุษย์โดยอาศัยแนวคิดทางจิตวิทยาเพียงอย่างเดียวอาจยังไม่ครอบคลุมมิติของการพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะในมิติด้านคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาจิตใจ ซึ่งเป็นประเด็นที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญมาอย่างยาวนาน พระพุทธศาสนาเถรวาทมองว่าพฤติกรรม

ของมนุษย์เป็นผลที่เกิดจากสภาวะของจิตใจและปัญญา การพัฒนามนุษย์จึงต้องดำเนินไปอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการฝึกฝนตนเองทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นหลักการสำคัญของไตรสิกขา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการพัฒนามนุษย์ผ่านหลักธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมอย่างเป็นองค์รวม เช่น หลักภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกฝนมนุษย์ให้เกิดความสมดุลทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา นอกจากนี้ หลักธรรมอื่นๆ เช่น วิภังชวาท สปัปฺริสสรธรรม และโอวาทปาฏิโมกข์ ยังเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมให้มนุษย์มีความประพฤติที่ถูกต้องและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและสันติ (พระไตรปิฎก)

การแก้ไขปัญหาการพัฒนาพฤติกรรมระดับโลกเป็นเรื่องที่ทำหายและต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน แนวทางการแก้ไขที่สำคัญ ได้แก่ การให้ความสำคัญกับการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัย เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและความรู้ความเข้าใจ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และสร้างโอกาสที่เท่าเทียมกันให้ทุกคน สร้างระบบสุขภาพจิตที่เข้าถึงได้ง่าย และให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจิตแก่ประชาชน บังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม สร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนนี้

สำหรับประเทศไทย ก็มีนโยบายการพัฒนาพฤติกรรมด้วยการเรียนรู้และสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยพัฒนาคุณภาพของคนไทยทุกช่วงวัย ให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีความพร้อมด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญารอบรู้ และมีจิตใจสำนึกในคุณธรรม จริยธรรม มีความเพียร มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคม และสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็ง เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวทางการศึกษายุคศตวรรษที่ 21 กำหนดว่า ควรส่งเสริมให้บุคคลมีคุณธรรม มีทักษะการคิดวิเคราะห์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยีสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ต้องศึกษารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับแนวคิดทางวิชาการสมัยใหม่ เพื่อสร้างกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ และพฤติกรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์
2. เพื่อศึกษาหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท
4. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และนำไปสู่การพัฒนาแบบเชิงแนวคิด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เอกสารทางวิชาการ หนังสือ และบทความวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์และการพัฒนามนุษย์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาวนา 4 วิชชวาท 7 สปัปฺริสธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ในมิติทางพุทธปรัชญา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านพฤติกรรมศาสตร์หรือการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและการวิจัย จำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของประเด็นคำถามและความครอบคลุมของเนื้อหา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกมาดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้วิธีการตีความเชิงพุทธปรัชญา และสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท จากนั้นจึงนำผลการวิเคราะห์มาพัฒนาเป็นรูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์เชิงบูรณาการ

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายแหล่ง

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับกรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ในทางวิชาการมีการอธิบายผ่านทฤษฎีทางจิตวิทยาและการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทั้งด้านความรู้ จิตใจ และพฤติกรรมปฏิบัติ แนวคิดที่มีความสำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bloom ซึ่งเสนอกรอบการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ออกเป็น 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย จะเห็นได้ว่าการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในมิติของความรู้เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการพัฒนาด้านจิตใจ ค่านิยม และการแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนามนุษย์ได้อย่างเหมาะสม

2. หลักพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักธรรมหลายประการที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ โดยเฉพาะหลักธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านกาย จิตใจ และปัญญา ได้แก่ ภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองเพื่อพัฒนาชีวิตทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา วิภังชวาท 7 เป็นหลักการพิจารณาและแยกแยะเหตุผลอย่างมีระบบ ช่วยให้มนุษย์สามารถใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และตัดสินใจอย่างถูกต้อง สปัปฺริสธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงคุณลักษณะของบุคคลผู้ประเสริฐ ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในเหตุและผล และสามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ประกอบด้วย การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตของตนให้ผ่องใส เป็นหลักธรรมสำคัญที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ หลักธรรมดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ผ่านกระบวนการฝึกฝนตนเองทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา

3. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่าการพัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์สามารถดำเนินการโดยการบูรณาการแนวคิดทางการศึกษาสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยนำกรอบแนวคิดการเรียนรู้ของ Bloom มาเชื่อมโยงกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ การบูรณาการดังกล่าวทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่มีลักษณะเป็นระบบ กล่าวคือ การพัฒนาด้านปัญญาเชื่อมโยงกับภาวนา 4 ซึ่งมุ่งพัฒนาความรู้และปัญญาในการเข้าใจชีวิต ส่วนการพัฒนาด้านจิตใจเชื่อมโยงกับวิภังชวาท 7 ซึ่งช่วยพัฒนากระบวนการ

คิดและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล และการพัฒนาด้านพฤติกรรมการปฏิบัติเชื่อมโยงกับสัปปุริสธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สามารถนำหลักธรรมนี้มาบูรณาการเพื่อทำให้เกิดรูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในสังคมได้

4. รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท องค์ความรู้ใหม่ที่ได้คือรูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์เชิงบูรณาการตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่า CAP Model (Cognitive Affective Psychomotor Model) เป็นกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากการพัฒนาด้านปัญญา (Cognitive Development) มุ่งให้มนุษย์เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการพิจารณาอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยหลักทฤษฎี 4 เป็นแนวทางในการพัฒนาปัญญา การพัฒนาด้านจิตใจและกระบวนการคิด (Affective Development) มุ่งพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม และการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยอาศัยหลักวิชาจิตวิทยาในการพิจารณาและแยกแยะเหตุผล การพัฒนาด้านพฤติกรรมปฏิบัติ (Psychomotor Development) เป็นการนำความรู้และทัศนคติที่ถูกต้องไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง โดยอาศัยหลักสัปปุริสธรรมและโอวาทปาฏิโมกข์เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้น CAP Model จึงเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่เชื่อมโยง ปัญญา จิตใจ และพฤติกรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ พบว่า การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์สามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดทางจิตวิทยาและการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านความรู้ จิตใจ และพฤติกรรมปฏิบัติ โดยเฉพาะแนวคิดของ Bloom (1956) ที่เสนอกรอบการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่ใช้อธิบายกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในทางการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดทางจิตวิทยาที่อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทำงานของจิตและการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Freud (1961) ที่มองว่าพฤติกรรมของมนุษย์มีรากฐานมาจากแรงผลักดันภายในจิตใจ และกระบวนการพัฒนาทางจิตตั้งแต่วัยเด็ก ขณะเดียวกัน แนวคิดพฤติกรรมนิยมของ Pavlov (1927) และ Skinner (1974) อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์สามารถเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการเสริมแรงจากสิ่งแวดล้อม เมื่อพิจารณามุมมองของพุทธปรัชญา พบว่า พระพุทธศาสนา

เถรวาทให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์โดยเน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลที่เกิดจากสภาวะของจิตและการรับรู้ ดังนั้น การพัฒนาพฤติกรรมจึงต้องเริ่มจากการพัฒนาจิตใจและปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนาที่เน้นการฝึกฝนตนเองผ่านกระบวนการของศีล สมาธิ และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอรุณพงษ์ สิริโสภณ และพระครูภาวนาโพธิคุณ (2563, หน้า 274-285) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี ทั้งในด้านความคิด จิตใจ และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยการพัฒนาพฤติกรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์ช่วยให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม และสามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสมในสังคม

2. หลักพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ พบว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น ภาวนา 4 วิภังขาท 7 สัปปริสธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างเป็นระบบ โดยหลักธรรมดังกล่าวมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา หลักภาวนา 4 เป็นกระบวนการฝึกฝนมนุษย์ให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนาชีวิตอย่างสมดุล ขณะที่หลักวิภังขาทเป็นแนวคิดสำคัญในการพิจารณาเหตุผลอย่างแยกแยะและรอบคอบ ซึ่งช่วยให้มนุษย์สามารถใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ส่วนหลักสัปปริสธรรมเป็นหลักธรรมที่กำหนดคุณลักษณะของบุคคลผู้ประเสริฐ ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในเหตุและผล และสามารถดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมในสังคม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนาที่อธิบายว่า การพัฒนามนุษย์ต้องดำเนินไปผ่านกระบวนการฝึกฝนตนเองทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) และผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล) และคณะ (2562, หน้า 701-715) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยกรณีศึกษาเยาวชนไทยในจังหวัดขอนแก่น พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการมีสติในการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม อันช่วยให้เยาวชนสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีได้อย่างมีคุณธรรมและความรับผิดชอบ

3. การบูรณาการแนวคิดทางการศึกษากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า การบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้ของ Bloom (1956) กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถนำไปสู่การพัฒนา

รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ การพัฒนามนุษย์ควรดำเนินไปอย่างเป็นลำดับจากการพัฒนาด้านปัญญา การพัฒนาด้านจิตใจ และการพัฒนาด้านพฤติกรรมปฏิบัติ การพัฒนาด้านปัญญา มีความสอดคล้องกับหลักภาวา 4 ซึ่งมุ่งให้มนุษย์เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการพิจารณาอย่างมีเหตุผล ส่วนการพัฒนาด้านจิตใจ สอดคล้องกับหลักวิชชาวาท ซึ่งช่วยพัฒนากระบวนการคิดและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล ขณะที่การพัฒนาด้านพฤติกรรมปฏิบัติ มีความสัมพันธ์กับหลักสัปปริสรธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ผลการวิจัยเป็นแนวคิดทางการศึกษาสมัยใหม่และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถบูรณาการเข้าด้วยกันได้อย่างสอดคล้อง โดยการพัฒนามนุษย์ต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจในหลักธรรม การพัฒนาทัศนคติที่ถูกต้อง และการนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของชำนาญ วงศ์ศรีเดือน (2561, หน้า 766-778) ที่ได้ศึกษาการจัดการพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า พระพุทธศาสนาได้จำแนกพฤติกรรมของมนุษย์ออกตามลักษณะจิตหรือพื้นนิสัยของบุคคล และเสนอแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสมกับลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคล การจัดการพฤติกรรมตามแนวจิตดังกล่าวช่วยให้การพัฒนามนุษย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากสามารถปรับกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับธรรมชาติของบุคคล

6. ข้อเสนอแนะ

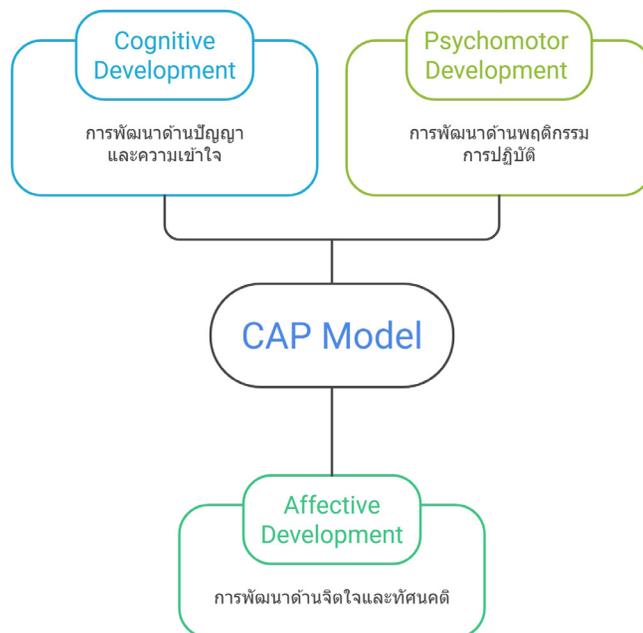
1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
  - 1.1 องค์ความรู้ใหม่ CAP Model จากทฤษฎีของ Benjamin S. Bloom และหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มองค์กร ต่างๆ ในสังคมได้
  - 1.2 รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและวิจัยให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาได้
  - 1.3 หลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถนำไปปรับใช้กับทฤษฎีของศาสตร์ตะวันตกได้
2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย
  - 2.1 รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท
  - 2.2 รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักมรรค 8 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
  - 2.3 รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารทางวิชาการ และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ซึ่งเรียกว่า CAP Model (Cognitive Affective Psychomotor Model) เป็นกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่บูรณาการแนวคิดทางการศึกษาสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านปัญญา จิตใจ และพฤติกรรมการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถอธิบายเป็นลำดับกระบวนการได้ดังนี้ 1) Cognitive Development คือ การพัฒนาด้านปัญญา ที่มุ่งให้มนุษย์เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการพิจารณาอย่างมีเหตุผล โดยสอดคล้องกับหลัก ภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา 2) Affective Development คือ การพัฒนาด้านจิตใจและกระบวนการคิด โดยเน้นการพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม และกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับหลัก วิชชชวาท 7 ซึ่งเป็นหลักการพิจารณาโดยแยกแยะเหตุผลอย่างเป็นระบบ 3) Psychomotor Development คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรมการปฏิบัติ (Psychomotor Domain) ซึ่งเป็นการนำความรู้ และทัศนคติที่ถูกต้องไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง โดยอาศัยหลัก สัมปยุตธรรม 7 และ โอวาทปาฏิโมกข์ 3 เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตของตนให้ผ่องใส ดังนั้น CAP Model จึงเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่เชื่อมโยงปัญญา จิตใจและพฤติกรรม อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เถรวาท และเป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์อย่างสมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ชำนาญ วงศ์รัศมีเดือน, สุวิญ รักสัตย์, ธวัช หอมทวนลม และพระเมธาวิเชียร. (2561). การจัดการพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(3), 766-778. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/144815>
- พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล), พระวิมาน คมกীরปญโญ, พระมหาณัฐกิติ อนารโท และพระสมบัตร์ ฐิตญาโณ. (2562). การพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี: กรณีศึกษาเยาวชนไทยในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 6(4), 701-715. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/228953>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). *ตามทางพุทธกิจ*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ผลิตัมม์.
- พระมหาอรุณพงษ์ สิริโสภโณ และพระครูภาวนาโพธิคุณ. (2563). การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 8(2), 274-285. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/248641>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 45 เล่ม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Bloom, B. S. (Ed.). (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain*. New York, NY: David McKay.
- Freud, S. (1961). *The ego and the id*. New York, NY: W. W. Norton & Company.
- Pavlov, I. P. (1927). *Conditioned reflexes: An investigation of the physiological activity of the cerebral cortex*. London, UK: Oxford University Press.
- Skinner, B. F. (1974). *About behaviorism*. New York, NY: Alfred A. Knopf.

